

Róbert Kerepeszki

„De Stefanuskroon niet Habsburgsch”¹

Alternatieven voor de oplossing van de Hongaarse
‘koningsskwestie’ en de Nederlandse pers, 1919–1921²

Abstract

Following the election of Miklós Horthy as Regent and the dethronement of Charles IV, a special public law situation developed in Hungary, during which the state form of the country remained, in fact, but no one had become authorized to occupy the Hungarian royal throne. The fact that a kingdom existed without a monarch in the heart of contemporary Europe served as an almost constant topic for the political and gossip columns of the domestic and international press, and also earned itself a prominent place among the conversation topics in the rather extensive network of European aristocracy. The importance of the Hungarian problem in the post-‘Great War’ period was also indicated by the lively interest taken by the diplomatic corps of some countries of the continent. Of course, many organizations and individuals tried to win their own ideas in the chaotic situation after the Trianon Treaty and get the Hungarian crown for their candidate or for themselves. This study attempts to introduce the Dutch press narratives in connection with the Hungarian ‘royal question’ between 1919 and 1921. During these years because of the fragile post-war Hungarian internal political situation this problem was at its most acute, and when most of the „candidates” and self-candidates for the Hungarian throne emerged. The paper also looks at the background to some of the motivations behind the candidates and how the news was spread in the international press of the time. The issue raised is of particular interest for the Hungarian-Dutch relations for two reasons. On one hand, there was a fundamental mutual sympathy between the two countries during this period. On the other hand, both countries were monarchies at the time, the public perception of a monarchical state about the predicament of another country with a similar form of government can tell us a lot about the public opinion of the time.

Keywords: Dutch press, monarchy, Habsburgs, Charles IV, Miklós Horthy, Hungarian ‘royal question’, Interwar era

Inleiding

In de periode tussen de twee wereldoorlogen in was er een bijzondere publiekrechtelijke toestand ontstaan in Hongarije. Deze was oorspronkelijk maar tijdelijk van kracht, maar in realiteit bleef deze voor de gehele periode gelden. Na de nederlaag in de oorlog en de ineenstorting van de Oostenrijks-Hongaarse monarchie in de herfst van 1918 vonden er radicale politieke omwentelingen plaats. Eerst werd er een kortstondige en op burgerlijk-democratische beginselen gebaseerde – zoals het toen heette – „volksrepubliek” opgericht onder de leiding van Mihály Károlyi, die de afscheiding van Hongarije van Oostenrijk uitriep. De daaropvolgende communistische Hongaarse Radenrepubliek brak hierop nog radicaler met het constitutioneel-monarchistische verleden van het land in het voorjaar van 1919. Echter, na de val van de Radenrepubliek, beschouwde het nieuwe regime, dat rond de jaarwisseling 1919/20 ontstond en zichzelf als „contra-revolutionair” omschreef, het constitutionele „herstel” van het koninkrijk als één van zijn belangrijkste doelstellingen. Bijgevolg kondigde de Hongaarse Nationale Vergadering het herstel af van de monarchie in maart 1920. Er was evenwel een probleem betreffende de oningevulde positie van het staatshoofd. Daarvoor bedacht men een eigenaardige oplossing, met het oog op internationale relaties en de woelige binnenlandse politieke verhoudingen: Miklós Horthy werd tot gouverneur benoemd, waardoor het koninklijke ambt vacant bleef.

Dit betekende echter niet dat de kwestie die met de persoon van de vorst verband hield, was opgelost. De laatste Hongaarse koning, Karel Habsburg (IV), had in 1921 tweemaal een poging gedaan om terug te keren op de troon, maar beide van zijn pogingen mislukten. Het gevolg hiervan was dat de Hongaarse Nationale Vergadering de definitieve onttroning van het huis Habsburg in november 1921 uitriep.³ Dit plaatste het Hongaarse „koninkrijk zonder koning” in vele opzichten in een tegenstrijdige positie,⁴ wat bevestigd wordt door het feit dat de gehele periode tussen de twee wereldoorlogen in gekenmerkt werd door een verdeeldheid binnen de Hongaarse binnenlandse politiek. Aan de ene kant stonden de legitimisten, die voornamelijk bestonden uit aristocraten en leiders van de katholieke kerk, en uitgingen van hun eigen vroegere sociale en politieke gezag. Ondanks zijn onttroning beschouwden zij Karel IV en, na diens plotse dood in 1922, zijn zoon aartshertog Otto als de rechtmatige erfgenamen van de Hongaarse kroon.

Tegenover hen vormde zich een groter maar veel heterogener kamp, de zogenaamde „vrije koningskiezers”. Zij waren van mening dat het beginsel van de Pragmatieke Sanctie dat de Hongaarse kroon „ondeelbaar en onafscheidelijk” verklaarde, aangenomen in 1722/23, verviel door de afschaffing van de Oostenrijks-Hongaarse monarchie, en dat hiermee het koningskiesrecht naar de Hongaarse natie terugging. Bovendien waren ze het erover eens dat de potentiële nieuwe Hongaarse koning iemand moest zijn die vanwege zijn relaties en gezag de verwezenlijking van de belangrijkste doelstellingen van het buitenlands beleid van Hongarije kon bevorderen, en de binnenlandse politieke stabiliteit en de economische ontwikkeling van het land kon garanderen. Maar terwijl de legitimisten consequent aanhangers van Karel IV en later van Otto bleven, werd er nooit consensus gevonden onder de vrije koningskiezers over wie zij als zo’n „ideale” nieuwe koning konden aanvaarden. Als gevolg hiervan kwamen verschillende mensen als mogelijke kandidaten ter sprake binnen hun kringen, waaronder sommigen die behoorden tot een buitenlandse dynastie.

Dit onderzoek probeert twee elementen te belichten in verband met dit wijdvertakt vraagstuk. Het eerste deel geeft een kort overzicht van de personen die als mogelijke koningen in de periode tussen de twee wereldoorlogen in vermeld werden in de Hongaarse en internationale pers. Het tweede deel richt zich vooral op de periode tussen 1919 en 1921 en geeft voorbeelden van de nieuwsberichten en meningen over de Hongaarse „koningskwestie” die in de Nederlandse pers verschenen. De reden waarom dit onderzoek alleen deze nauwe periode onder de loep neemt, is omdat de Hongaarse binnenlandse politieke omstandigheden toen nog uiterst instabiel waren, en het is net daarom dat de meeste van de „kandidaten” in die tijd opduiken. Dit deel probeert geen overzicht te geven van het volledige spectrum van de Nederlandse pers van die tijd; het bevat slechts enkele voorbeelden die in verschillende, politiek georiënteerde nieuwsbronnen verschenen, maar ze zullen hopelijk toch nog van illustratieve waarde zijn. De onderwerpkeuze wordt enerzijds gerechtvaardigd door het feit dat Nederland en Hongarije een zeer goede relatie hadden in deze periode (Nederland was toonaangevend als het over de hulp aan arme Hongaarse kinderen ging⁵) en anderzijds door het feit dat beide landen monarchieën waren. Kortom, deze insteek zou als volgt verwoord kunnen worden: hoe keek men in de publieke opinie van het ene koninkrijk (Nederland), dat tijdens de Eerste Wereldoorlog met de Centrale mogendheden sympathiseerde, naar het andere Europese koninkrijk (Hongarije), waarvan de

troon in die periode net vrij was vanwege de door de wereldoorlog veroorzaakte veranderingen?

De „koningskandidaten”

Het toonaangevende Franse weekblad *Le Monde Illustré* heeft een opsomming van de mogelijke Hongaarse troonkandidaten gepubliceerd in maart 1920, in een geïllustreerd artikel van een halve bladzijde (zie afb.1). Het blad vermeldde in totaal 16 (!) personen, waaronder drie Habsburgse aartshertogen (inclusief Karel IV), vijf Hongaren, twee Engelsen en twee Italianen. Er werd ook de naam van één Duitse, één Bulgaarse, één Deense en één Saksen-Coburgse aristocraat of edelman genoemd. De krant besprak noch de kansen van de „kandidaten”, noch waarom zij als mogelijke Hongaarse koningen ter sprake kwamen. Slechts één van hen, graaf István Crouy-Chanel van Hongarije, kreeg meer aandacht dan enkel vermelding van zijn naam en rang, wat geen toeval is, omdat hij ook Franse voorouders had.⁶

Afb. 1: Het artikel van het Franse blad *Le Monde Illustré* over de Hongaarse koningskandidaten, 6 maart 1920. (Bron: Gallica)

De belangstelling en het artikel van *Le Monde Illustré* waren niet uniek. De Hongaarse koningskwesie trad achtereenvolgens op de voorgrond in de Hongaarse en internationale pers. Dit gebeurde niet alleen in de jaren na de Eerste Wereldoorlog en de Hongaarse revolutionaire periode, maar met

wisselende intensiteit gedurende de hele periode. Het is bijvoorbeeld de moeite waard om te vermelden dat het toonaangevende dagblad van Groot-Brittannië, *The Times*, in de jaren twintig en dertig dikwijls artikels en reportages met een krantenkop als “*The Throne of Hungary*” en een actuele onderkop over het onderwerp publiceerde.⁷ In 1924 besprak de krant zelfs de memoires van baron Aladár Boroviczény, de laatste leider van het kabinet van de ministerraad van Karel IV, in een aparte reeks artikels met als hoofdtitel “*A Bid for a Throne*”. Het werk verscheen in München onder de titel “*Der König und sein Reichsverweser*” en beschreef – onder andere – de context van de terugkeerpogingen in 1921 vanuit het perspectief van de voormalige vorst.⁸ Deze belangstelling was niet alleen kenmerkend voor de Europese bladen, maar ook voor de Amerikaanse pers omdat hier vaak zowel kortere als langere artikels verschenen die met de Hongaarse koningskwesie verband hielden. Bijvoorbeeld in 1919 konden de lezers van *The New York Times* titels zoals “*Magyar Royalists Active. Some Talk of Duke of Teck or Duke d’Abruzzi for Throne*” (17 november) of “*Say Bulgar Prince Wants Magyar Throne*” (22 december) aantreffen. Na de dood van Karel IV in 1922 verschenen er titels zoals “*Hungarian Throne Has Many Seekers*” (5 april). In oktober 1928 schreef de *Chicago Tribune* dat „*Europa zich zorgen maakt over wie de nieuwe koning van Hongarije zal worden*”.⁹

De lijst van voorbeelden kan nog wel even doorgaan, maar deze globale opsomming toont reeds aan dat het probleem van de vrije Hongaarse troon, die in het hart van Europa stond, tot de verbeelding van de internationale publieke opinie sprak. Over het algemeen kunnen we stellen dat de belangstelling van de verschillende bladen sterker begon te worden op het moment dat er een concrete gebeurtenis binnen Hongarije plaatsvond. Opmerkelijk is dat de meeste aandacht werd besteed aan de periodes tussen de terugtocht van Karel IV in de herfst van 1918, en zijn terugkeerpogingen in 1921 en de daaropvolgende ontroningsperiode. Vervolgens doken de discussies over de Hongaarse koningskwesie en de nieuwe mogelijke alternatieve „kandidaten” vaak op bij gebeurtenissen die betrekking hadden tot de voormalige vorst of zijn familieleden. Voorbeelden hiervan zijn:

- de dood van Karel IV in april 1922 (we kunnen hier het *Algemeen Handelsblad* noemen als een voorbeeld uit de Nederlandse pers¹⁰),
- het moment waarop zijn zoon Otto, volgens de familietraditie, oud genoeg werd om vorst te zijn, en daarna zijn werkelijke meerderjarigheid (in 1928 en 1930)¹¹,

- wanneer huwelijksideeën die te maken hadden met hem of met andere leden van de wijdvertakte familie Habsburg, vooral degenen in Hongarije (bijvoorbeeld aartshertog Albrecht), ter sprake kwamen (en die bijna uitsluitend in verband gebracht werden met een Europese dynastie).¹²

Maar bepaalde Hongaarse binnenlandse politieke veranderingen en gebeurtenissen zouden ook de verschillende geruchten en ideeën over de opvolging van de troon kunnen hebben aangewakkerd. Hierbij speelden de gebeurtenissen die te maken hadden met regent Miklós Horthy zelf of met de bevoegdheid van het staatshoofd een centrale rol. Al aan het begin van deze periode, rond de jaarwisseling 1919/20, kwam er een bijzondere leiderscultus rond Horthy tot stand die in de volgende jaren alleen nog sterker werd. Deze cultus bevatte talrijke elementen die Horthy met de Hongaarse koningen van weleer vergeleek (men trok bijvoorbeeld een parallel tussen Mátyás Hunyadi of Béla IV – in zijn geval beschouwde men Horthy als een „nieuwe stichter van het land” – en Horthy). Er deed zelfs een theorie de ronde die zijn afkomst tot het huis Árpád herleidde.¹³ Daarom is het geen toeval dat ook het bovengenoemde artikel van maart 1920 in het Franse blad *Le Monde Illustré* de regent op de lijst van koningskandidaten schreef, en dat Hongaarse en internationale persberichten over de kroning van Horthy meerdere keren tijdens deze periode verschenen. Deze werden achtereenvolgens tegengesproken (bijvoorbeeld in november 1933 verscheen zo’n ontkenning op het titelblad van de *Limburger Koerier*¹⁴) en ook Horthy zelf ontkende deze berichten¹⁵, maar ze doken desondanks, vooral in de jaren 1930, steeds weer op. De reden hiervoor is dat de bevoegdheid van Horthy als staatshoofd in dit decennium meerdere keren werd uitgebreid door de Hongaarse wetgevende macht. In vele opzichten bereikte zijn bevoegdheid nooit die van de voormalige koningen (zo had hij bijvoorbeeld niet het recht om de adellijke magnaatstitel uit te reiken of het recht om kerkelijke leiders te benoemen), maar het was juist deze voortdurende uitbreiding die het vermoeden in de Hongaarse en internationale publieke opinie zou kunnen hebben versterkt dat Horthy als „constitutionele monarch” het staatshoofd van zijn land was. Het is dus geen toeval dat de ideeën over zijn kroning het vaakst verschenen wanneer er verjaardagen waren die met hem te maken hadden (bijvoorbeeld de dag wanneer hij tot regent werd gekozen, zijn verjaardag of naamdag), of wanneer zijn bevoegdheden uitgebreid werden. Bijvoorbeeld in 1937, nadat de Hongaarse wetgevende macht de macht van Horthy had versterkt,

werd hij herhaaldelijk in de buitenlandse pers als „ongekroonde koning” aangeduid.¹⁶

Ten slotte zouden bepaalde internationale gebeurtenissen mede kunnen hebben veroorzaakt dat de belangstelling voor de Hongaarse koningskwes- tie opwelde. Een voorbeeld hiervan is het bezoek van premier István Beth- len aan Italië in april 1927. Hij ontmoette daarbij Mussolini en samen sloten ze het Italiaans-Hongaarse vriendschapsverdrag af. In die tijd werden er in talrijke landen in de pers artikelen geschreven over het feit dat de twee politieke leiders ook over de koningskwes- tie onderhandelden, en staken er verschillende geruchten over de door hen besproken „oplossing” de kop op. Bijvoorbeeld het weekblad van de Nederlandse katholieke arbeiders- beweging, *De Volkskrant*, schreef dat de enige kandidaat aartshertog Alb- recht van het huis Habsburg was, maar de artikelen in andere kranten ver- meldden dat Emanuele Filiberto, prins van Aosta, jongere neef van koning Victor Emmanuel III, zoon van de koning van Spanje, de meest waarschijn- lijke erfgenaam van de Hongaarse troon was. (Het was niet de eerste keer in die periode dat hij als een potentiële kandidaat werd genoemd in de kranten.)¹⁷

Maar niet alleen de sensatiezoekende pers was de enige die zich zorgen maakte over de vrijstaande troon in het midden van Europa. In de officiële diplomatieke documenten en in de dagboeken van vele met Hongarije ver- band houdende diplomaten kwam deze vraag vaak voor. Hier zullen we slechts twee voorbeelden noemen. Het eerste is dat van Harry Hill Band- holtz, een Amerikaanse generaal, die als lid van de controlecommissie van de Entente van augustus 1919 tot februari 1920 in Hongarije gestationeerd was. Tijdens deze periode ontmoette hij niet alleen de toonaangevende per- sonen van de Hongaarse binnenlandse politiek, maar ook vele diplomaten uit andere landen. Als men de dagboekpassages leest die de gesprekken bevatten die hij met hen voerde, kan men zich misschien een interessant beeld vormen van de ambities waardoor aartshertog Jozef van het huis Habsburg-Lotharingen (1872–1962) – die in die tijd voor een korte periode het tijdelijke staatshoofd van Hongarije was – werd gedreven of over hoe de Roemenen een personele unie met Hongarije wilden afdwingen.¹⁸ Het andere voorbeeld is dat van graaf Galeazzo Ciano, die tussen 1936 en 1943 de fascistische minister van buitenlandse zaken van Italië was. Zijn dag- boek bevat talrijke aantekeningen die ervan getuigen dat hij toendertijd met Hongaarse politici en diplomaten gesprekken voerde. Hierbij kwamen ook de kroning van de Italiaanse prins van Aosta of koning Victor Emmanuel III van Italië tot Hongaarse vorst ter sprake.¹⁹ Dit bewijst dat de oplossing

van de Hongaarse koningskwes­tie aan het einde van de jaren 1930 en tijdens de Tweede Wereldoorlog – hoewel niet officieel – op de agenda werd geplaatst in diplomatieke kringen.

Tijdens de gehele periode richtten de internationale pers en diplomatieke kringen hun belangstelling met wisselende intensiteit op het probleem van de Hongaarse troonkwes­tie. Dit resulteerde dan ook in de namen van talrijke kandidaten die als mogelijke Hongaarse koningen in krantenartikelen geopperd werden. Naast de 16 personen die in het artikel van het blad *Le Monde Illustré* uit maart 1920 staan, waren er ten minste 10 andere personen over wie verschillende berichten en geruchten verschenen. Sommige ideeën en geruchten, die in verband met de „kandidaten” ontstonden, waren maar kortstondig van aard, maar anderen hielden bijna de gehele periode tussen oorlogen stand. Er is niet genoeg ruimte in dit onderzoek om ze allemaal te bestuderen, daarom schrijven we over slechts enkele interessante voorbeelden.

Zoals eerder gezegd, was de Hongaarse binnenlandse politiek in twee kampen verdeeld als het over de mogelijke koning ging. Aan de ene kant beschouwden de legitimisten tot het einde toe consequent Karel IV en, na zijn dood, zijn zoon aartshertog Otto van het huis Habsburg, als de legitieme eigenaars van de Hongaarse kroon. Zij wilden niets van andere alternatieven weten, wat goed wordt geïllustreerd in de toespraak van hun leidersfiguur, graaf Albert Apponyi, die deze aan het einde van 1928 voerde en waarin hij alle andere kandidaten in de wind sloeg. Hij wilde ook niet dat Hongarije „als een nieuwbakken Balkanstaatje met zijn duizendjarige Heilige Stefanuskroon ... naar de Europese hoven te venten [moest] gaan”.²⁰

De andere kant, die van de vrije koningskiezers, deed dit echter blijkbaar wel, en werd vaak gedreven door een najagen van individueel succes en niet door een motivatie die gericht was op het verbeteren van de situatie van Hongarije. Daarom werd „de kandidatuur” van meerdere personen uit totaal ongeloofwaardige en uit de lucht gegrepen theorieën en geruchten geboren, soms op misverstanden gebaseerd. Bijvoorbeeld Fontenay, de Franse ambassadeur in Belgrado, deelde president Millerand in een telegram in februari 1920 mee dat de „Hongaarse magnaten” de tweede zoon van Leopold II van België op de Hongaarse troon zouden willen zetten.²¹ Dit idee werd misschien losjes gebaseerd op het feit dat de vrouw van Leopold II van België (die in 1909 stierf en overigens beroemd werd als de meedogenloze vorst van de Onafhankelijke Congostaat), prinses Marie Henriëtte van Oostenrijk, de dochter van de vroegere onderkoning

van Hongarije, Jozef van het huis Habsburg (1776–1847), was. Twee factoren, die gedeeltelijk met elkaar samenhangen, maakten dit plan totaal onrealistisch. Een van deze factoren was dat de tweede zoon van Leopold II, die als „koningskandidaat” werd genoemd, niet uit dit huwelijk werd geboren (Marie Henriëtte schonk het leven aan drie dochters en één zoon van de Belgische koning, maar deze laatste stierf op 10-jarige leeftijd). Leopold, die in 1902 weduwnaar werd, was niet alleen beroemd als kolonisator maar ook als een echte rokkenjager. Slechts een paar dagen voor zijn dood trouwde hij met zijn bijna 50 (!) jaar jongere minnares van burgerlijke afkomst, Caroline Lacroix, die volgens sommige bronnen vroeger als prostituee in Parijs leefde. Uit hun verhouding werden er twee jongens geboren. De Franse diplomaat had misschien naar een van hen verwezen. Het is echter geheel onwaarschijnlijk dat de niet nader bij naam genoemde „Hongaarse magnaten” de Heilige Stefanuskroon aan hem zouden hebben gegeven, tegen de achtergrond van zo’n afkomstverhaal. De situatie werd nog ingewikkelder door het feit dat ook Albert I, die toen de koning van België was, zonen had. Zo had de Nederlandse pers ook juist in februari 1920 artikels geschreven over dat men, volgens onbevestigde geruchten, de tweede zoon van Albert I, de 16-jarige prins Charles-Théodore, graaf van Vlaanderen, op de troon zou willen zetten. Met het huwelijk van koning Albert kon er ook een zeer zwakke Hongaarse lijn verbonden worden: zijn vrouw, Elisabeth, was de jongere nicht van Elisabeth Wittelsbach (vaak aangeduid als Sissi) die de prinses van Beieren en de vrouw van Frans Jozef, keizer van Oostenrijk en koning van Hongarije, was. Deze dynastieke verbanden moesten heel ingewikkeld zijn geweest, niet alleen voor de lezers van nu, maar ook voor de lezers in die tijd. Volgens de Nederlandse bladen wilde men indertijd prins Charles-Théodore tot koning van Hongarije opleiden, maar zijn „kandidatuur” werd van de agenda geschrapt.²²

Het gebeurde ook dat iemand om een geste aan Hongarije te doen – zonder enige redelijke basis – de koningskandidaat van zekere „avontuurlijke” politieke kringen werd. In 1927 publiceerde de grootste persmagnaat en de derde rijkste man van Engeland, Sidney Harold Harmsworth, beter bekend als Lord Rothermere, een omvangrijk artikel onder de titel ‘*Hungary’s Place in the Sun*’ in de *Daily Mail*, dat een van zijn roddelbladen was. In zijn artikel nam hij stelling tegen de onrechtvaardigheid van het Verdrag van Trianon en maakte hij van de noodzaak van revisie hiervan zijn standpunt. Ook na dit artikel bleef hij een enthousiaste voorstander van de „Hongaarse zaak”. In de officiële politiek vond het artikel slechts een

gematigde weerklank, maar in andere delen van het openbare leven en in talrijke kringen van de Hongaarse samenleving kreeg het artikel een grote weerklank. Er ontstond een echte cultus rond Rothermere in Hongarije. Hij ontving honderden bedankbrieven, er werden openbare ruimtes naar hem vernoemd, er werd een gedenkplaat ingehuldigd ter ere van hem, en aan het einde van de jaren 1920 kwam het ter sprake dat hij (onder de meer Hongaars klinkende naam 'Ladomér') of zijn zoon, Esmond Harmsworth, tot koning van Hongarije gekozen zou moeten worden. Men nam echter ook deze plannen niet serieus. Integendeel, ze berokkenden schade aan Hongarije. Dit wordt goed geïllustreerd door het rapport van de Hongaarse ambassadeur in Londen, die het volgende zei over het voorstel: „*Hongarije werd hier in Engeland, ten minste voor een tijdje, belachelijk gemaakt. We kunnen het ervaren in de pers en de maatschappij, maar ik ervaar het helaas ook in het Foreign Office waar men met een medelijdende glimlach en schouderophalen spreekt over »koning Esmond«.*” De „koningskandidatuur” van Rothermere kan echter ook verklaard worden door het feit dat zijn aanhangers het gewicht en de invloed van de man in de Engelse politiek verkeerd inschatten en voornamelijk in aanzienlijke mate overschatten.²³

Het idee dat zich rond de jaarwisseling van 1919/20 verspreidde, was van een soortgelijke absurditeit. Volgens dit idee zou men een koning voor Hongarije niet in een Europese dynastie moeten zoeken, maar in een overzeese. Als gevolg daarvan verspreidden zich berichten die over een niet bij naam genoemde „Amerikaanse miljardair” gingen. Deze zou – volgens de geruchten – voor de koninklijke titel hebben betaald, en zijn persoonlijk vermogen en sociaal netwerk zouden aan het herstel van de economie van het land hebben kunnen bijdragen. (Laat ons er echter niet dieper op ingaan hoe de republikeins gezinde Amerikaanse politiek en publieke opinie zouden hebben gereageerd op een Hongaarse koning die van de Verenigde Staten afkomstig is.)²⁴ Een overzeese „mogelijkheid” die op soortgelijke logica werd gebaseerd, kwam in andere opzichten ter sprake tijdens die periode. Het artikel van *Le Monde Illustré* uit maart 1920 vermeldde reeds László Széchenyi als een mogelijke Hongaarse koning. Hij was een kapitaalkrachtige Hongaarse ambassadeur in de Verenigde Staten wiens vrouw Gladys Vanderbilt was, een lid van een Amerikaanse miljardairsfamilie van Nederlandse afkomst. Graaf Széchenyi werd vermoedelijk niet uit eigen beweging een mogelijk „alternatief”, maar enkel vanwege het sprookjesachtige vermogen van de familie Vanderbilt. Een Hongaars artikel uit augustus 1924 verklaarde openhartig dat als de „*enige rechtvaardige troonpretendent*” (!) Széchenyi „*de Hongaarse koning*

wordt, zou het vermogen van de Amerikaanse miljardairs een plaats kunnen vinden in Hongarije en het zal het land tot bloei brengen”.²⁵ Ook in de Nederlandse pers verscheen een opiniestuk dat zei „dat dit plan in verband staat met den hoogen dollarkoers”.²⁶ De „koningskandidatuur” veroorzaakte waarschijnlijk talrijke onaangename momenten voor de graaf ondanks het feit dat het idee geen enkele grond van waarheid bezat.

Onder de vrije koningskiezers waren er vooral vier strekkingen die tijdens de gehele periode het meest ter sprake kwamen. We hebben al twee strekkingen vermeld, Miklós Horthy en een mogelijke dynastieke relatie met een familielid van de Italiaanse koninklijke familie (de prins van Aosta of Viktor Emmanuel III²⁷). De andere twee kandidaten die vaak opdoemden zijn bijzonder interessant. Want hoewel de vrije koningskiezers de troonbestijging van Karel IV van het huis Habsburg en zijn zoon, aarts-hertog Otto, weigerden, zouden er bepaalde groepen zijn geweest die twee andere Habsburgers uitdrukkelijk hebben gesteund. Een van deze twee Habsburgers was de al eerder genoemde Jozef van het huis Habsburg-Lotharingen, en de andere was aartshertog Albrecht. Jozef was bovendien in Hongarije geboren, nam actief deel aan de Eerste Wereldoorlog, en in de herfst van 1918, vóór het uitbreken van de revolutie, verving en vertegenwoordigde hij Karel IV in Budapest. Na de val van de Radenrepubliek, in augustus 1919, verklaarde hij zichzelf, verwijzend naar zijn vorige status, tot „regent”, maar hij kon de titel – vanwege het internationale wantrouwen en protest dat tegen hem werd geuit – maar voor een korte periode (ruim twee weken) dragen. Volgens sommige bronnen werd hij als een relatief populair persoon beschouwd in bepaalde groepen van de Hongaarse samenleving, en ook gedeeltelijk op grond hiervan was hij buitengewoon ambitieus om de koning van Hongarije te worden. Daarom keek hij jaloers toe toen hij zag hoe Miklós Horthy steeds machtiger werd en gekozen werd tot regent. Wegens die redenen trok hij zich in februari 1920 verrassend terug (later meer hierover), maar „achter de coulissen” gaf hij zijn ambities niet op. In de loop van 1920 onderhandelde hij meerdere keren met buitenlandse diplomaten die hij probeerde aan zijn kant te krijgen.²⁸ Maar de ambities van de aartshertog werden vrijdeld door de terugkeerpogingen van Karel IV in 1921, waarna de Hongaarse Nationale Vergadering niet alleen de afschaffing van de koninklijke rechten van de vroegere koning afkondigde in zijn onttroningswet in de herfst, maar ook de afschaffing van de troonopvolging van het huis Habsburg. De ambitieuze en uitdrukkelijk ijdele en verwaande Jozef nam waarschijnlijk beledigd kennis van de ontwikkeling van deze gebeurtenissen. Hij gaf echter ook later zijn ambitie

niet op om een positie binnen Hongarije te verwerven die volgens hem passend was voor zijn rang. Daarom leunde hij aan het einde van de jaren 1930 en tijdens de Tweede Wereldoorlog steeds dichter aan bij de pro-nazi, extreemrechtse bewegingen. In de herfst van 1944 legde hij ook een eed van trouw af aan Ferenc Szálasi, die door Hitler aan de macht werd geholpen. Hij kreeg evenwel ook niet van de staat van de Pijlkruisers de waardering en positie die hij zou hebben verwacht. Hij werd gedwongen te emigreren na het einde van de oorlog.²⁹

Aartshertog Albrecht, de andere Habsburgse „koningskandidaat”, volgde ook een soortgelijk pad. De activiteiten van zijn moeder, aartshertogin Isabella, speelden een belangrijke rol bij zijn streven. Zij was – net als koningin Zita in het geval van Otto – actief op zoek naar een vrouw voor haar zoon. Een vrouw die paste bij de koninklijke ambities van aartshertog Albrecht.³⁰ Na de ontroning verzeilde hij voor een tijdje op de achtergrond, maar in het tweede deel van de jaren 1920 kon men weer steeds vaker in verschillende nieuwsbronnen lezen dat hij de koning van Hongarije zou worden.³¹ Dit werd ook aangewakkerd door het feit dat zijn moeder een lid van de familie Croy-Dülmen was. Dit is de andere tak van de dynastie waartoe de eerdergenoemde graaf István Crouy-Chanel behoorde. De Hongaarse extreemrechtse politieke kringen begonnen hem echter tegen die tijd te steunen. Deels hierdoor en deels vanwege zijn privéleven werd Albrecht al snel ongeloofwaardig in het openbare leven. De reden hiervoor is dat hij in plaats van een vrouw die bij zijn ambities paste en uit een Europese dynastie afkomstig was (een van de dochters van koning Emanuel van Italië werd vaak als een potentiële bruid genoemd³²), in de loop van jaren 1930 twee keer in een huwelijk trad dat beneden zijn stand was (mesalliance), en dat gaf aanstoot. Gedurende deze periode werd zijn sympathie voor het Duitse nationaalsocialisme steeds groter, onderhield hij ook persoonlijk een goede relatie met meerdere nazipolitici en Hongaarse extreemrechtse groepen, maar deze keken op de Habsburgse aartshertog neer. Hij kon zijn ambities dus niet vervullen en na de Tweede Wereldoorlog werd hij ook gedwongen te emigreren.³³

Hongarije en de Hongaarse „koningskwesitie” in de Nederlandse pers

Het werd al duidelijk bij sommige eerder voorgestelde „koningskandidaten” dat over het algemeen de Hongaarse en internationale pers niet alleen de ontwikkeling van de Hongaarse koningskwesitie volgde, maar in som-

mige gevallen ook bijdroeg aan het feit dat de naam van zekere personen en hun vermeende of echte koninklijke „aspiratie” in de publieke discussie opgenomen werd. Eerdere voorbeelden toonden ook dat de belangstelling van de Nederlandse kranten niet minder was dan die van andere landen. Over het algemeen kunnen we zeggen dat er na de Eerste Wereldoorlog veel aandacht werd besteed aan Hongarije. De Nederlandse bladen besteedden bijvoorbeeld speciale aandacht aan de totstandkoming van het vredesverdrag van Versailles en als onderdeel daarvan ook aan de totstandkoming van het Verdrag van Trianon, waar Hongarije zwaar door getroffen werd. Maar – zoals Gábor Puztai er ook onlangs op wees – de pers „beperkte zich vooral tot de feiten, en vermeden gewoonlijk opmerkingen of oordelen te geven over de wettigheid of rechtvaardigheid van het verdrag en de gevolgen van de principes van Wilson”, „er waren uiterst weinig subjectieve opinies of journalistieke commentaren”. Daarentegen werd de naoorlogse humanitaire situatie van de Hongaarse samenleving in de Nederlandse kranten op een meer emotionele toon en met meer gedetailleerde beschrijvingen behandeld.³⁴

Bijvoorbeeld op 17 september 1919 gaf het belangrijkste katholieke dagblad *De Maasbode* een uitvoerige beschrijving van de Hongaarse toestanden aan zijn lezers. „*Hongarije*” – staat te lezen op het titelblad van de krant – „dat in 50 jaar een Amerikaanschen opbloei beleefde, dat van de verschillende nationale staten der vroegere monarchie het grootste verleden, de grootste kunst en literatuur had, ijlt met rassche schreden zijn ondergang tegemoet. [...] Zoo er een krachtige regeering aan het hoofd van het land stond, dan kon dit land zijn positie gedeeltelijk nog redden, want zijn centrale ligging maakt het land voorbeschikt om het evenwicht tusschen de nieuwe nationale staten te bewaren. Het ongeluk van Hongarije is echter, dat het in deze voor zijn lot zoo gewichtige uren geen onbaatzuchtige politici bezit. Nog nooit heerschte er zulk een persoonlijke politiek als thans. Ieder wil aan de regeering deelnemen, in plaats van dat men al zijn krachten vereenigt. De groote mannen van het land, zooals graaf Appongi, Andrassy enz., worden wegens hun vroegere Duitschgezinde politiek buiten beschouwing gelaten en de jongere generatie beschikt noch over behoorlijken aanhang, noch over voldoende diplomatieke ervaring om de teugels van het land vast in handen te houden. In dezen binnenlandschen strijd, in dezen partijhaat gaat het heele land ten onder.” Daarna beschrijft het artikel langdurig de Hongaarse communistische dictatuur en dit met gekleurd taalgebruik, en gaat vervolgens verder met de Roemeense bezetting: „Wat de bolschewiki niet vernietigd hebben, sleepen

*de Roemenen weg. Machinerieën in de stopgezette fabrieken worden gedemonteerd en naar Boekarest vervoerd, geen huis wordt gespaard. Waar iets te vinden is, wordt het weggenomen. Van huis tot huis gingen Roemeense soldaten en haalden de telefoontoestellen weg. Automobielen, rijtuigen, paarden, alles wat maar vervoerbaar is, wordt naar Roemenië gesleept. Als de Roemenen den Hofburg konden wegdragen, dan zouden zij het zeker doen om hem als souvenir mee te nemen voor de eerzuchtige, schoone koningin Maria van Roemenië. Over de ellende in de stad zou men heele Jeremiaden kunnen schrijven. Er is bijna geen familie, waar geen zieke is tengevolge van ondervoeding.*³⁵ Precies een week later, op 24 september, deelde het blad met een soortgelijke dramatische toon het volgende mee: „op het kranke lichaam van Hongarije worden alle wonden en buiten zichtbaar, zoodat een radicale kuur kan plaats hebben”, en was het van mening dat „deze radicale kuur bestaat in de christelijke en nationale beweging”.³⁶

We kunnen, net als in de pers van andere landen, ook in de Hongaarse bladen een kenmerkend dualisme waarnemen in verband met de artikelen over de „koningskwesie”. Enerzijds verschenen er tussen 1919 en 1921 dikwijls objectieve korte nieuwsberichten zonder nadere commentaren. In deze artikels werden er verschillende mogelijke kandidaten met verwijzing naar buitenlandse kranten (vooral uit Wenen, Boedapest of Parijs) vermeld. Dit waren bijna uitsluitend geruchten. Bijvoorbeeld het progressief-liberaal blad *Het Vaderland*, gevestigd in Den Haag, informeerde zijn lezers op 7 november 1919 in een artikel van 55 woorden over het volgende: „De Weenske Morgen verneemt uit Boedapest, dat onder de kandidaten voor den Hongaarschen troon prins Cyril, een zoon van koning Ferdinand van Bulgarije wordt geneemd, die Roomsche-Katholiek is opvoed en de Hongaarsche taal machtig is. Te Berlijn ontvangen berichten uit Weenen melden echter, dat de uitroeping van aartshertog Otto tot koning van Hongarije aanstaande is.”³⁷ Het onafhankelijke liberale blad *Rotterdamsch Nieuwsblad* publiceerde op 2 juni 1920 een soortgelijk bondig gerucht dat nog onzinniger leek: *Volgens een alhier uit Boedapest ontvangen bericht, is ex-keizer Karel te Boedapest aangekomen, met het doel om tegenwoordig te zijn bij het uitroepen van admiraal Horthy tot koning van Hongarije, wat de aanhangers van den admiraal van plan zijn te doen.*³⁸ In de kolommen van de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* verscheen er in oktober 1920 een wat langer artikel over de Hongaarse binnenlandse politieke debatten betreffende de koningskwesie. Dit werd ook beperkt tot de mededeling van de berichten.³⁹

Anderzijds kwamen er talrijke artikelen voor in Nederlandse bladen die langere commentaren voorzagen op de uiteenzetting van de Hongaarse „koningskwesitie” en de voorstelling van de mogelijke „alternatieven”. Wat ze gemeenschappelijk hebben in deze langere verslagen – onafhankelijk van politieke voorkeur – is dat ze Hongarije na de communistische Radenrepubliek beschreven als een staat wiens bevolking (althans de overgrote meerderheid ervan) een voorstander is van de koninklijke staatsvorm. Bijvoorbeeld het liberale *Algemeen Handelsblad*, gevestigd in Amsterdam, drukte op 25 november 1919 in een langer commentaarstuk duidelijk uit dat: „*bijna het geheele land ... nu monarchistisch gezind [is], ziet althans in de monarchie de belichaming van discipline, de concentratie van kracht, de belofte van een sterke politiek*”. En het blad ondersteunde deze constatering doordat het een soort historische „noodzakelijkheid” of „noodlot” zag gebeuren. „*Indien de wereld niet zoo sterk bezig werd gehouden door de eigen problemen*” – redeneerde de auteur van het artikel –, „*dan zouden de politieke gebeurtenissen in Hongarije zeer interessante en leerrijke tooneelen laten zien, die politiek niet of onvoldoende geschoolden er levendig aan zouden herinneren, dat de geschiedenis zich voortbeweegt langs bepaalde onveranderlijke wegen, onderworpen aan hogere wetten dan de willekeurige en kortzichtige besluiten van enkelingen*.” Vervolgens zei hij het volgende: „*Indien de loop der geschiedenis niet onderworpen ware aan bepaalde wetten, dan zou een willekeurige politieke groep, die sedert de November-revolutie in Hongarije min of meer stevig de teugels van 't bewind in de hand hield, zich vast gezet hebben. En dat dit niet is gebeurd, bewijst dat de gewelddadige veranderingen, veroorzaakt door de revolutie, die Hongarije wierp uit zijn sedert eeuwen gevolgde baan en het land trachtte te stuwten in een door haar bedachte richting, niet voldeden aan de eischen van de historische continuïteit. En dientengevolge zal er in Hongarije geen rust en orde komen, voor men weer is teruggekeerd tot den weg, door de geschiedenis voorgeschreven*.” De auteur was er zeer zeker van dat: „*op de burcht te Ofen ... over een poos de standaard van het nieuwe koningshuis [zal] wapperen*”, volgens hem „*... behoeft men [daaraan] niet meer te twijfelen*”, hoewel hij haastig toevoegde dat „*wie koning zal worden, ... nog een geheim [is]*”, en „*dat weten niet eens zij, die zich nu reeds verheugen op de hoffeesten en het hofleven*”. Hij schreef echter al veel sceptischer en realistischer over de mogelijke koningskandidaten. Volgens hem: „*... zou men [het liefst] een Engelschen prins hebben, doch ook een Italiaanschen zou men niet ongaarne zien*”, „*doch dit zijn fantastische droomen*”. Want: „*De*

hertog van Teck denkt er even weinig aan koning van Hongarije te worden als de hertog van Genua, wiens portret men nu bij de boekhandelaars in Boedapest uitgesteld ziet. Engeland heeft het vredesverdrag van St. Germain ondertekend en is niet van plan een politiek te voeren tegen Tsjecho-Slowakije en Roemenië gericht, alleen om een Engelschen prins de Stephanskroon op het hoofd te drukken.”⁴⁰

Ruim een half jaar later in juni 1920 bracht George Nypels, een van de bekendste reisjournalisten van Nederland, een langer verslag uit over zijn ervaringen in Hongarije. Zijn verslag verscheen in twee delen ook in de kolommen van het *Algemeen Handelsblad*. In de eerste helft van 1920 bracht hij meer tijd door in Hongarije en in die tijd ontmoette hij meerdere bekende Hongaarse figuren (o.a. Miklós Horthy), en sprak hij met hen onder andere over de „koningskwestie”.⁴¹ De timing van zijn reis en de publicatie van zijn artikelen waren belangrijke factoren mede omdat Karel IV toen nog geen poging had gedaan om op de troon van Hongarije terug te keren en het Hongaarse parlement de onttroning van het huis Habsburg nog niet had afgekondigd. Daarom leek de „koningskwestie” een actueler probleem met nog meer mogelijke uitkomsten. Ook Nypels dacht dit: „*vóór een republiek is in Hongarije vrijwel niemand; zelfs de sociaal-democraten, die het theoretisch natuurlijk blijven moeten, hebben voorloopig van republieken meer dan genoeg gehad en zullen al heel blij zijn als het koningschap zoo democratisch mogelijk wordt. [...] Het Hongaarsche volk, vooral het gewichtigste en gezondste deel: het platteland, is door en door royalistisch.*” Hij citeerde ook de woorden van Horthy die volgens hem het volgende tegen hem zei: „*Mijnheer gelooft u me: dit volk wil geen republiek en kan geen republiek verdragen; het meet en wil met straffe hand geregeerd worden.*” Maar hij vermeldde ook de vermeende of werkelijke afkeer van de vroegere koninklijke familie die men in de Hongaarse kringen kon waarnemen: „*Het haatte de Habsburgers steeds en hun laatsten en ook nog tegenwoordigen koning, Karl IV, desnoods nog meer dan de vorigen. Maar die waren nu eenmaal gekroond met de Heilige Kroon van den heiligen Stefan en dus was 't hun koning. En die koning mocht onpopulair zijn, het koningschap werd dit daardoor zeker niet. En toen men den Hongaarschen boeren, na de vlucht van Karl en de uitroeping der republiek door graaf Karolyi, kwam verstellen, dat zij blij moesten wezen, want dat de Habsburgers weg en er thans een republiek was, toen juichten deze boeren luidde, scholden dapper op die gemeene Habsburgers, hoera-den op de nieuwe republiek...: en vroegen direct hoe de nieuwe koning heette! Want Hongarije zonder koning, een Hongarije zonder*

drager van dat meest vereerde heiligdom van het land: de beroemde heilige Stefanskroon, met het scheeve kruis, dat leek ondenkbaar!” Nypels vermeldde ook sommige van de mogelijke „koningskandidaten” in zijn artikels. Op basis van zijn ervaring was hij van mening dat de vroegere koning, Karel IV, weinig kans had om de Hongaarse kroon terug te krijgen. Hij vermeldde graaf Széchenyi en zijn vrouw, een vrouw van buitengewoon vermogen. Volgens hem deed er een gerucht de ronde „dat hij de heele Hongaarsche staatsschuld voor zijn rekening zou nemen als deze dollarprinses koningin van Hongarije en dus bewoonster van een der mooiste paleizen van Europa: de burcht van Boedapest, mocht worden”.⁴² Hij stelde dat hij ook Horthy had gevraagd over wat zijn mening was over de geruchten van zijn kandidatuur. De regent, die volgens Nypels Karel IV nog steeds „zijn koning” noemde, antwoordde het volgende: „Mijnheer, als heel Hongarije, van de zuigelingen tot de grijsaards, hier op den Donau-oever, op hun knieën er me om zouden komen smeken, ook dan zou ik het niet aannemen! Ik heb voor mij zelf absoluut geen ijdelheid, maar slechts een groote zucht om strikt eerlijk en oprecht te blijven en mijn eerlijken naam te behouden. En dat zal ik blijden doen tot het einde.”⁴³

Even spraakmakend is de langere commentaar van *De Telegraaf* – een blad dat tijdens de oorlog pro-Entente (Frankrijk-Engeland) was – die op 12 november 1920 verscheen. Volgens de auteur van het artikel: „het is moeilijk, een definitie te geven van het Hongaarsche monarchisme in zijn tegenwoordigen toestand. Men kan er zich niet van af maken met te zeggen »de Hongaren zoeken een koning«. Zonder meer kan men dit zeer zeker niet zeggen, hoe vele onderhandelingen er ook gevoerd worden. Evenmin mag men, op het oogenblik ten minste, zonder meer zeggen »de Hongaren willen een koning«. Het is meer in overeenstemming met de eischen der voorzichtigheid, wanneer men zegt: »de Hongaren doen, alsof zij een koning zouden willen«. Doch deze definitie is voor te veel uitleggingen vatbaar. Slechts een ding is zeker, dat er in dit land een krachtige drang naar het monarchisme bestaat, en zulks voornamelijk als een natuurlijke en begrijpelijke reactie tegen het met bloed besmeurde dilettantisme der revolutiedagen.” De auteur geeft een beschrijving van het Hongaarse volk, maar hij schetst er een niet al te vleiend beeld over: „het Hongaarsche volk, dat zich van het oogenblik zijner zelfstandig-verklaring af, niet bijzonder »Europeesch« heeft gedragen, noch in zijn revolutie-roes, noch in zijn opnieuw »ontwaakte« royalistische stemming. Dit ongetwijfeld uiterst begaafde, doch ongetwijfeld even heethoofdige volk, dat niet alleen aan het lichaam, doch ook in de ziel nog het nationaal costuum draagt, welks taal

aan geen enkele andere Europeesche taal zelfs maar in de verte verwant is, heeft een veel te kortstondige, veel te jonge ontwikkelingsperiode in Westerschen zin doorgemaakt, dan dat de snel vervlogen revolutie-periode alle herinneringen aan het duizendjarig koningschap had kunnen uitwischen.” Tegelijkertijd attendeerde hij ook zijn lezers op de symbolen die belangrijk zijn voor de Hongaren: „In dit land, waar men spreekt over de kroon »van den Heiligen Stefanus«, welke kroon een voorwerp van vereering is, waar de kroning een godsdienstplechtigheid is en de koning den titel »apostolisch« voert, staat het monarchisme nog op een vasten bodem.” De auteur was terecht van mening dat: „[het] niettemin ... een uiterst moeilijke en delicate taak [is], dit land juist thans een koning te geven.” Hij besteedde van de kandidaten enkel wat meer aandacht aan Karel IV, wiens figuur volgens hem: „er zich absoluut niet toe [leent], aanhangers te werven”. Al met al had hij een sceptisch standpunt over de bezetting van de Hongaarse troon. „Een land, dat geen koning heeft” – schreef hij –, „doch monarchistisch gezind is, bevindt zich echter in een gevaarlijke positie”, vervolgens schreef hij dit: „Wanneer er thans een willekeurige prins den Hongaarschen troon zou bestijgen, zou hij het zonder den steun van naburige groote monarchen moeten stellen; het herstel van het monarchistische régime zou onvermijdelijk historische herinneringen opwekken, de bovendien nog tamelijk versch in het geheugen der Hongaren liggen. Dan zou blijken, dat de eeuwenoude wortelen der voormalige dynastie niet zoo gemakkelijk uit den bodem gerukt kunnen worden, en de nieuwe koning, vreemd aan traditie en geschiedenis, zou spoedig bemerken, dat hij in het zoo buitengewoon Balkan-achtige Hongarije van thans slechts een even Balkan-achtige gastrol zou kunnen vervullen.”⁴⁴

Vermeldenswaardig is ook nog de Nederlandse linkse sociaaldemocratische pers in die tijd. Op 15 april 1920 publiceerde het blad van de Nederlandse arbeiderspartij, *Het Volk*, een langer opinieartikel over de Hongaarse binnenlandse politieke toestand. De auteur trok de „algemene” monarchistische stemming van het land niet in twijfel, maar bekritiseerde uitdrukkelijk sterk de Hongaarse binnenlandse politiek, wat aangezien de politieke oriëntatie van het blad, niet verrassend is. Eerst constateerde het blad het volgende: „de Habsburgers hebben, na de verklaring der Entente en den tegenstand van de nieuwgevormde staten geen kans meer” om de Hongaarse kroon terug te krijgen. Daarna noemde hij een paar personen op een pejoratieve toon wiens namen als mogelijke nieuwe koningen verschenen: „Nu zijn achtereenvolgens de namen van verschillende kandidaten in de pers gelanceerd, de prins van Teck, die het noodige Engelsche kapitaal

verstrekken zou voor de Magyaarsche moordzaken, de hertog der Abruzzzen, die met Italiaansche soldaten de Magyaren helpen zou om de Joego-Slavische gebieden aan Servië te ontrukken, prins Cyrilos van Bulgarije, die een prins en bovendien een Koburger is en prins Waldemar van Denemarken, die uit een koningshuis stamt, dat vroeger de export van koningen in 't groot dreef.” Hij schreef niet al te vleierend over het vorm krijgende „christelijk nationaal” Hongarije, en spaarde België, het buurland van Nederland, ook niet: „Nadat de Magyaarsche moordenaarsregeering nergens wederliefde vond is België de twijfelachtige eer te beurt gevallen een koning aan Hongarije te mogen leveren. In de Budapester en Weenske bladen leest men thans dat het, Belgische prinsje Karel, graaf van Vlaanderen, de met bloed bevleete kroon zich op het hoofd wil laten zetten. België is een klerikaal land. Hongarije ook. Waarom zal een Belgische prins dan ook geen koning van Hongarije worden? Aldus schrijven en denken de Magyaarsche beulen.” Daarna trok hij een interessante parallel tussen de werkloze arbeiders en de prinsen die koning wilden worden, waarmee hij de aandacht vestigde op een aantal gevaren: „Het is een goede en oude proletarische gewoonte, dat, wanneer arbeiders voor een vreemd land aangeworven worden die met de toestanden daar niet bekend zijn, zij over de arbeidsvoorwaarden en het lot dat hen wacht ingelicht worden. Dikwijls kan men in de vakvereenigingsbladen waarschuwingen lezen. Het behoort niet tot den plicht van een revolutionair koning, of degenen die het zullen worden, voor slechte arbeidsvoorwaarden of voor bloedig werk te waarschuwen. Een prins, die geen koning is, maar het worden wil, is echter een proletariër, in zekeren zin een werklooze. Het is thans zulk een slechte tijd voor koningen, – er zijn immers zoovelen uit hun oude werkplaats ontslagen – dat men moeilijk kan aannemen dat de vakvereeniging van koningen-zonder-werk (hoofdzetel in Zwitserland met geheime afdeelingen in meer landen dan gedenkt!) deze niet zal waarschuwen voor de vakante plaats in Hongarije.” In verband met de Hongaarse toestand waarschuwde hij de toekomstige Hongaarse koning in detail over de antisemitische, paramilitaire, witte terreur die in Hongarije woedde⁴⁵, en sprak hij ook niet minder uitvoerig over de ernstige sociale situatie van de samenleving. Hij eindigde zijn artikel op een spottende toon: „Het gebouw van den christelijken staat is klaar. Het wacht slechts op zijn bekroning. Hongarije zoekt een koning!”⁴⁶

De nieuwsberichten, die in de Nederlandse pers verschenen, zijn niet enkel geschikt om aan te tonen hoe de koningskwestie en Hongarije in die tijd er van buitenaf zouden hebben uitgezien, maar ook om het werkings-

mechanisme van de pers aan te tonen. Onder zo'n werkingsmechanisme verstaan we onder meer de snelheid waarmee nieuws zich verspreidde in die tijd en de „transformatie” van informatie. Dit laatste zou natuurlijk beïnvloed kunnen zijn geweest door de taalverschillen, waardoor sommige informatie makkelijk dubbelzinnig of verkeerd vertaald kan zijn geweest. In verband hiermee onderzoeken we enkel het deel van de gebeurtenissen dat zich in de laatste dagen van 1920 en in de eerste week van februari afspeelde, en de verspreiding van de nieuwsberichten die over deze gebeurtenissen gaan. Deze periode was uitzonderlijk druk in het Hongaarse openbare leven en de internationale politiek. De vredesconferentie was toen nog steeds aan de gang, er vonden verkiezingen plaats in Hongarije die op basis van een verregeand democratisch kiesrecht werden georganiseerd, en daarnaast speelde nog het vraagstuk van de staatsvorm, waardoor de koningskwestie voortdurend actueel bleef in zowel de Hongaarse als de internationale publieke discussie. Op 31 januari heeft de eerder genoemde generaal Bandholtz, die afkomstig was uit Amerika, in zijn dagboek geschreven dat de „Hongaarse Nationale Royalistische Partij” pamfletten had rondgestrooid waarin propaganda over de kroning van aartshertog Jozef stond.⁴⁷ Op 4 februari heeft het *Algemeen Handelsblad*, verwijzend naar bronnen uit Boedapest, op het titelblad het volgende geschreven: „Naar in politieke kringen wordt beweerd, is de opperbevelhebber Horthy van plan de Nationale Vergadering uit elkaar te jagen, en aartshertog Joseph als voorloopig vorst op den troon te zetten.”⁴⁸ De formulering van de mededeling is ook interessant omdat toen de nieuwe Nationale Vergadering nog niet bijeengekomen was. Bovendien trok aartshertog Jozef zijn kandidatuur op die dag publiekelijk in vanwege de sterke binnenlandse politieke steun die Horthy kreeg en ook vanwege de internationale druk. Hij gaf een interview aan het belangrijkste Hongaarse liberale dagblad, *Az Est*, waarin hij zei dat „hij zijn politieke vrienden verzocht [!] om af te zien van zijn kandidatuur als voorlopig staatshoofd, en dat hij in geen geval een rol zou willen aanvaarden”. Het interview verscheen al de volgende dag.⁴⁹ Het *Algemeen Handelsblad* publiceerde het nieuwsbericht op 6 februari, maar in tegenstelling tot het eerdere artikel werd het bericht enkel in 60 woorden samengevat en op een binnenpagina weggemoffeld: „Aartshertog Joseph verklaarde een medewerker van »Az Est«, dat hij reeds twee dagen geleden zijn politieke vrienden had verzocht af te zien van zijn kandidatuur als voorlopig staatshoofd. Hij wilde tot geen prijs deze functie aanvaarden. Politici, die hun zending hebben volbracht, moeten van het tooneel verdwijnen. De aartshertog is begonnen met het

*schrijven van zijn memoires over den wereldoorlog.*⁵⁰ Andere Nederlandse bladen publiceerden het bericht echter niet of pas vele dagen later. Zo werd bijvoorbeeld pas op 10 februari een kort artikel in het *Rotterdamsch Nieuwsblad* gepubliceerd, wat niet alleen vanwege het tijdsverschil interessant is, maar ook omdat de inhoud van het artikel over de terugtrekking van Jozef anders is: „De bladen uit Boedapest melden, dat aldaar Donderdag een ministerraad gehouden is, waarin men zich bezig hield met bespreking van de nota der Entente, waarin deze verklaarde niet te zullen toe laten, dat een Habsburger weer op den Hongaarschen troon geplaatst zou worden. Aan een correspondent van Az Est heeft aartshertog Joseph verklaard, dat hij ook als zijn vrienden hem een candidatuur voor den Hongaarschen troon mochten aanbieden, hij een dergelijk aan bod van de hand zou wijzen.”⁵¹

De nieuwsberichten die schreven over de consolidatie van de Hongaarse binnenlandse politiek en die hadden gewezen op het feit dat de „koningskwestie” dicht bij een oplossing was, lijken minder belangstelling te hebben gewekt. De Nederlandse bladen hadden dus net als de pers van andere landen meer belangstelling voor vooral interessante geruchten of confronterende situaties.⁵² Dit hoeft natuurlijk niet te verrassen gezien de moderne nieuwsmedia van de 19e/20ste eeuw in de grond ontstaan waren binnen het kader van kapitalistische ondernemingen, wiens belangrijkste drijfveer winst was. Deze winst kwam deels uit de verkoop van zoveel mogelijk exemplaren.⁵³ En men kon sensatie nu eenmaal goed gebruiken als men het aantal verkochte exemplaren wilde vermeerderen of de belangstelling van de lezers wilde wekken. Het lijkt erop dat een van de terugkerende onderwerpen van Europa in die tijd, die redelijk wat sensatie teweegbracht, precies de Hongaarse koningskwestie was.

Samenvatting en conclusies

In dit onderzoek werden twee zaken onder de loep genomen: enerzijds werd er een beeld geschetst van de Hongaarse koningskandidaten, die tussen de twee wereldoorlogen in zijn opgedoken. In het geval van enkelen werden de mogelijke motivaties en de rol van de pers hierbij vermeld. Anderzijds onderzocht deze studie de Nederlandse kranten, die tussen 1919 en 1921 zijn verschenen, en probeerde daarmee te illustreren dat ook de publieke opinie van Nederland zich indertijd zou hebben beziggehouden met het Hongaarse „koninkrijk zonder koning”.

Meer dan 20 „koningskandidaten” kwamen in de Hongaarse en de internationale publieke opinie in die tijd ter sprake. De meeste geruchten werden ondersteund door uit de lucht gegrepen en zwakke argumenten. Het hoeft dus ook niet te verrassen dat deze ideeën telkens weer doorprikte werden en we kunnen met rede veronderstellen dat de vele geruchten ook niet gunstig waren voor de reputatie van Hongarije. Het is misschien ook de moeite waard om een omschrijving te geven van wat een „ideale” koning van Hongarije had kunnen zijn in deze uitzonderlijke situatie in *die tijd*. Deze „ideale” koning had een figuur moeten zijn

- wiens troonsbestijging het resultaat was van een zekere mate van binnenlandse consensus, legitimatie en ook de goedkeuring van de Europese grote mogendheden
- die katholiek was en de bijhorende traditie ervan respecteerde (omdat de kroon van een duizendjarige staat op zijn hoofd terecht zou komen)
- die er moderne denkbeelden op nahield, in het licht van de omstandigheden van het tijdperk
- die – als hij uit het buitenland kwam – liefst de interne verhoudingen in Hongarije kende
- en als belangrijkste: die genoeg gezag had om de revisie van Trianon publiekelijk aan te pakken en tot een goed einde te brengen.

Zo'n figuur vinden, was eigenlijk onbegonnen werk, meer nog, alle pogingen hiertoe faalden vroeg of laat meteen op het allereerste punt, omdat er geen binnenlandse politieke consensus werd bereikt over een „kandidaat”. Tegelijkertijd maakte geen van enkel van de rondgaande geruchten gewag van de mogelijke internationale gevolgen en kwesties op lange termijn. Het valt dus te vermoeden dat zelfs de verwezenlijking van een of ander alternatief idee geen duurzame binnenlandse politieke stabiliteit zou hebben gebracht voor Hongarije op lange termijn. Dit was juist een van de belangrijkste redenen waarom het „koninkrijk zonder koning”, wat aanvankelijk een constitutionele „impasse” inhield, voor de gehele periode tussen de twee wereldoorlogen behouden bleef. In de loop van jaren 1930 werd de macht van het staatshoofd steeds meer aangepast om te kunnen aansluiten bij de persoon van Horthy, en werd men ook steeds afhankelijker van hem. Dit leidde tot het feit dat hij ook in die tijd als een mogelijke nieuwe Hongaarse koning weer ter sprake kwam in de internationale pers. Het toenmalige Hongaarse politieke systeem raakte in constitutioneel verval toen de macht van Horthy als staatshoofd sterker

werd, en als gevolg hiervan had het systeem geen kans meer om na de Tweede Wereldoorlog voort te leven.

Er moet ook vermeld worden dat de Hongaarse kroon „in verband werd gebracht” met de dynastieën van bijna alle Europese landen waar de staatsvorm een monarchie was. Hierbij is overigens juist Nederland een uitzondering. Men kon er zelfs niet beginnen geruchten te vertellen over de mogelijkheid dat Hongarije een dynastieke relatie met Nederland zou ontwikkelen, want de broers van koningin Wilhelmina der Nederlanden waren al dood, zij had geen zoon, en haar dochter, Juliana, was amper 10 jaar oud toen de Hongaarse koningskwesie voor het eerst prangender werd rond de jaarwisseling 1919/20.

We hebben gezien dat, hoewel er geen kroning heeft plaatsgevonden, een beeld over Hongarije werd gevormd in de internationale pers, dus ook in de Nederlandse bladen, dat een sterk monarchistisch gezinde staat en samenleving toont. Dit gold niet alleen voor de onderzochte periode 1919–1921. Men kon bijvoorbeeld in het al geciteerde artikel van *Het Centrum* uit oktober 1923 lezen dat: „in Hongarije feitelijk iedereen royalist is en bij de boeren het geloof sterk verbreid is, dat er niet eerder betere toestanden voor Hongarije zullen aanbreken, voordat weder een koning op den troon van den heiligen Stefaan zal hebben plaats genomen.”⁵⁴ De verschillende voorbeelden uit de aangehaalde nieuwsbronnen weerspiegelen of representeren natuurlijk niet noodzakelijk en uitsluitend het ingewikkelde en vaak niet uniforme politieke standpunt van de gegeven bladen en hun lezers, maar we kunnen het ons permitteren om te zeggen dat het beeld van het monarchistisch gezinde Hongarije ook in de Nederlandse pers redelijk algemeen aanwezig was. Maar het is belangrijk om nog een ander element te benadrukken, dat overduidelijk aan bod kwam in het hierboven geciteerde artikel uit 1923 en de voorbeelden uit 1919–1921. Dat element is met name hoe belangrijk symbolen als de Heilige Stefanuskroon en de verwijzing naar Stefanus de Heilige waren voor de internationale reputatie van Hongarije. Misschien heeft de Nederlandse pers ze soms met meer respect en een soort mystieke overdrijving uitgelicht dan de koninklijke relikwieën van andere landen.

Tenslotte wil ik een vraag opwerpen die nadere overweging behoeft en de moeite waard is verder te onderzoeken. Ik zou willen wijzen op de invloed die de nieuwsberichten en de langere journalistieke commentaren, die in de Nederlandse pers zijn verschenen, hadden op de Nederlandse lezers en hoe ze die verwerkten. De vraag kan meer specifiek als volgt worden geformuleerd: Hadden deze artikelen en de oeverloze geruchten in

het algemeen, een invloed op het beeld dat men in Nederland van Hongarije had gevormd, en zo ja, op welke manier? In hoeverre volgde men eigenlijk het nieuws en hoe goed geïnformeerd waren ze in verband met de Hongaarse situatie? Het is mogelijk dat men een soortgelijke indruk had als die van een journalist die de volgende regels in een dagblad uit Washington in augustus 1930 heeft geschreven: „*De Hongaarse koningskwestie is bijna net zo ingewikkeld, als de relativiteitstheorie van Einstein*”...⁵⁵

Noten

- ¹ ‘De Hongaren en de Habsburgers’, 2.
- ² De persoon die het onderzoek heeft vertaald en bij de interpretatie van de Nederlandse pers heeft geholpen: Irina Zimán.
- ³ Ablonczy, *Teleki*, 195–202.; Gratz, *Magyarország*, 51–124. Romsics, *Bethlen*, 185–205.
- ⁴ De terminus technicus „koninkrijk zonder koning” is niet uniek in de geschiedenis want het werd bijvoorbeeld toegepast op Polen in verband met zijn eerste verdeling in de 18e eeuw of op Spanje tussen 1947 en 1975. De reden waarom deze vakterm zichzelf tegensprekt is dat de staatsvorm van Hongarije tussen de twee wereldoorlogen in een monarchie was die – ook in gecodificeerde zin op een provisorische manier – geleid werd door de regent als „de plaatsvervanger” van de koning. Daarom gebruikte men in anderstalige publicaties consequent de term „Regent” (in het Engels bijvoorbeeld ook „Regent”) in plaats van „Gouverneur” (in de meeste monarchieën gebruikt men de term „Regent” om te verwijzen naar de „plaatsvervanger” van de koning). Maar – zoals Péter Takács in zijn recente gepubliceerde studie erop wees – „de monarchie is de staatsvorm van continuïteit, terwijl provisorium een tijdelijke of toestand ad interim is” (“*monarchy is the stateform of continuity while provisorium implies a temporary or interim condition*”). Takács, ‘On Stateform’, 141.
- ⁵ Aalders, ‘Kindertreinen’, 38–59.; Bozzay, ‘Das Andenken’, 211–225.; Pusztai, ‘Wo Menschen leiden’, 227–239.; Réthelyi, ‘The Trianon Peace Treaty’, 241–252.
- ⁶ ‘Les Prétendants’, 139. – Het artikel was van mening dat de kandidatuur van Crouy-Chanel vanwege zijn oorsprong „ongetwijfeld opzien zal baren als het officieel voorgelegd wordt”. Het verhaal van de familie is bijzonder vaag op zichzelf, dus veroorzaakte het veel controverse tijdens de 19/20e eeuw en moedigde het de contemporaine onderzoekers aan om meer wetenschappelijke studies te schrijven. Er wordt gezegd dat de Crouy-Chanelers hun stamboom tot de laatste koning van het huis Árpád, András III, konden terugvoeren. Volgens de officiële bronnen was koning András twee keer getrouwd, maar volgens het oorsprongsverhaal van de familie Crouy-Chanel had hij al een vrouw, die jong stierf en twee zonen ter wereld bracht, voordat hij tot koning van Hongarije werd gekroond. Deze twee zonen waren in Frankrijk opgegroeid; men laat het geslacht Crouy van hen afstammen. De familie splitste zich in twee takken en de afstammelingen van beide zonen vestigden zich in de 19e eeuw in Hongarije. De vader van graaf István Crouy-Chanel werd reeds hier geboren. Een ander interessant feit is dat István Crouy-Chanel zijn leven al helemaal

- niet op een „traditionele” manier leefde: in de jaren 1910 had hij een eenvoudig burgerlijk beroep. Hij werkte als ambtenaar bij de Hongaarse Staatsspoorwegen (Hongaarse afk: MÁV). Kerepeszki, ‘Túl sok jelölt’, 39–41.
- ⁷ Bijvoorbeeld ‘An Elected King Wanted’, 12. (1920) of ‘Archduke Otto as Pretender’, 15–16. (1930).
- ⁸ ‘A Bid for a Throne. I’, 7.; ‘A Bid for a Throne. II’, 11.; ‘A Bid for a Throne. III’, 11.; ‘A Bid for a Throne’, 15–16.
- ⁹ ‘Europe Worried’, 4.
- ¹⁰ ‘Hongarije. Na Karl’s dood’, 6.
- ¹¹ Bijvoorbeeld ‘Otto’s Age Revives’, 3.
- ¹² Bijvoorbeeld Lengyel, ‘Hungary Seeks’, 4.
- ¹³ Voor meer details zie Turbucz, *A Horthy-kultusz*.
- ¹⁴ ‘Koning Horthy I?’, 1.
- ¹⁵ Bijvoorbeeld ‘Horthy Rejects Kingship’, 17.
- ¹⁶ ‘Horthy – Uncrowned King’, 3. – Voor meer details zie Kerepeszki, ‘Túl sok jelölt’, 42–46.
- ¹⁷ ‘Fantasztikus kombinációk’, 1–2.; ‘Een koning van Hongarije?’, 1.
- ¹⁸ Bandholtz, *An Undiplomatic Diary*, 3–4, 21–22, 25, 48, 217–218, 273, 326–327, 359. – Het is interessant dat het idee van de Roemeens-Hongaars personele unie, dat nu helemaal onrealistisch lijkt, ook in de Nederlandse pers verscheen. Bijvoorbeeld op 17 september 1919 onderzocht *De Maasbode* de Hongaarse politieke toestand in een langer artikel. Het blad besprak hierin ook deze mogelijkheid terwijl het de motivaties aan de lezers probeerde te schetsen: „*De Roemenen kwamen tot het inzicht, dat zij, van drie zijden bedreigd, het op cultuurgebied veel hooger staande Zevenburgen, waar buiten de Magyaarsche stedelingen 800 000 Székler in een gesloten enclave leven, slechts dan konden behouden, wanneer zij met Hongarije een bondgenootschap slooten en van Hongaarsche zijde begreep men eveneens, dat met Roemenië voorloopig het meest verstandige bondgenootschap was te sluiten, daar Zevenburgen juist die schatten bezit, die voor de instandhouding van den staat het dringendst noodig zijn, zooals kolen, zout, hout, graan en de meest waardevolle aardgasbronnen. Wat een hindernis bij dit bondgenootschap is, is de vorm, waarin de beide op elkaar aangewezen landen zullen bestaan. Naar ik van goed ingelichte zijde vernam, had men in Boekarest gaarne gezien, dat Hongarije een persoonlijke unie met Roemenië zou aangaan. Dit plan der Roemenen was zoo ernstig, dat koning Ferdinand van Roemenië, gelijk men weet, reeds in de nabijheid van Boedapest vertoefde om zich op een gegeven moment tot koning van Hongarije te laten kronen. Waarom deze kroning niet plaats had, blijft evenzeer een geheim als het optreden der entente tegenover aartshertog Joseph.*” ‘Hongarije. Politieke’, 1.
- ¹⁹ Ciano, *The Ciano Diaries*, 111–112, 124, 195, 226, 517–518.
- ²⁰ Apponyi, *A Magyar Királyság*, 72.
- ²¹ Ádám–Ormos, 2004, *Francia diplomáciai iratok*, 205.
- ²² ‘Opleiding tot koning’, 2.; ‘Prins Karel van België’, 1.
- ²³ Zeidler, *A revíziós gondolat*, 96–101, 115–118.
- ²⁴ Payr, ‘Ki lesz a magyar király?’, 1–2.; ‘Wanted An American King’, 1–2.
- ²⁵ ‘Een nieuwe Hongaarsche troonpretendent?’, 2. ‘American Woman’, 15.; ‘Amerikában gr. Széchenyi László’, 5.
- ²⁶ ‘Hongarije. De koningkwestie.’, 1.

- ²⁷ Ook de Nederlandse pers heeft artikelen geschreven over de verkiezing van deze twee personen tot Hongaarse koning. Bijvoorbeeld ‘Wordt de Hertog van Aosta’, 1.; ‘Italiaansche koning’, 7.
- ²⁸ Ádám–Ormos, 2006, *Francia diplomáciai iratok*, 105–106.
- ²⁹ Püski, ‘A világháborús emlékezés’, 233–242.; Kerepeszki, ‘Túl sok jelölt’, 17–23.
- ³⁰ ‘Proposes Albrecht’, 12.
- ³¹ Dit verscheen ook in de Nederlandse pers. In oktober 1923 beschreef het katholieke blad *Het Centrum* hem en zijn kansen bijvoorbeeld als volgt: Albrecht „de candidaat van een kleine groep voor den vacanten koningstroon”, „een zeer intelligente jongeman van bijzonder sympathiek uiterlijk en omgangsvormen, hier wel een zekere rol speelt als protector van de Katholieke sociale actie, waarvoor hij zich steeds bijzonder heeft geïnteresseerd. [...] De reden, waarom men meent dezen aartshertog op den voorgrond te moeten brengen, is in de eerste plaats, dat deze geheel in Hongarije werd opgevoed en uitstekend Hongaarsch spreekt, wat nooit de sterke zijde der Habsburgers. [...] Voorts is Albrecht schatrijk, wat van de Joseph-familie, die overigens zeer zeker Hongaarscher is, niet kan worden gezegd, terwijl hij veel intelligenter moet zijn dan de zoons van aartshertog Joseph en ten slotte stamt hij door zijn moeder, een geboren prinses van Croy, af van het oorspronkelijke Hongaarsche koning huis: dat der Árpáden.” ‘Hongarije wil een Koning’, 5–6.
- ³² Lengyel, ‘Hungary Seeks’, 4.; ‘A Throne Seeker’, 24.
- ³³ Kerepeszki, ‘Túl sok jelölt’, 23–25.
- ³⁴ Pusztai, ‘Wo Menschen leiden’, 231–232.
- ³⁵ ‘Hongarije. Politieke’, 1.
- ³⁶ ‘Hongarije. De Christelijk-politieke’, 2.
- ³⁷ ‘Trooncandidaten’, 4.
- ³⁸ ‘Ex-keizer Karel’, 2.
- ³⁹ ‘De monarchie kwestie’, 3.
- ⁴⁰ ‘Hongarije. Het nieuwe kabinet’, 5.
- ⁴¹ Vermeldenswaard is dat de reis van Nypels een hevig binnenlands politiek schandaal veroorzaakte in Hongarije. Hij bezocht namelijk niet alleen de hoofdstad maar ook het platteland, dus ook Szeged, waar hij opperrabbijn Immanuel Löw ontmoette. Tijdens het gesprek met hem zou de theoloog in onomwonden termen hebben gefulmineerd tegen de antisemitische witte terreur en de leiders en leden daarvan. Toen dit gesprek aan het licht kwam, beschuldigde het extreemrechtse kamp van die tijd Löw van landverraad en het onteren van de reputatie van Hongarije. Als gevolg daarvan werd er een proces tegen hem aangespannen. De Hongaarse pers hield zich lang bezig met de zaak en de terechtzitting, en de situatie zelf was geschikt voor extreemrechts om daardoor het antisemitisme in Hongarije verder aan te wakkeren. Zie Szabolcsi, *Két emberöltő*, 304–305.; Hidvégi, ‘A Löw-per.’, 85–96.
- ⁴² Nypels, ‘Het verminkte Hongarije I.’, 5.
- ⁴³ Nypels, ‘Het verminkte Hongarije II.’, 5.
- ⁴⁴ ‘Het Monarchisme’, 2.
- ⁴⁵ Gerwarth, ‘Fighting the Red Beast’, 52–71.; Bodó, *The White Terror*.
- ⁴⁶ ‘Hongarije zoekt een koning!’, 2.
- ⁴⁷ Bandholtz, *An Undiplomatic Diary*, 355.
- ⁴⁸ ‘De reactie in Hongarije’, 1.
- ⁴⁹ Paizs, ‘Látogatás’, 1–2.; Bandholtz, *An Undiplomatic Diary*, 359.

⁵⁰ ‘Aartshertog Joseph’, 6.

⁵¹ ‘De Hongaarsche kroon’, 1.

⁵² Dit wordt ondersteund door het feit dat een levendige belangstelling een jaar later in januari en februari 1921 in de bladen opnieuw opwilde en aartshertog Jozef weer op de voorgrond trad. Bijvoorbeeld op 9 januari 1921 informeerde *De Maasbode* zijn lezers over het volgende: „Een andere, minder gedisciplineerde, maar even sterke partij, wenscht aartshertog Josef op den troon. Deze vindt in Hongarije zeer veel sympathie. De actie dezer partij is er op gericht, den ex-keizer te bewegen afstand te doen van den troon ten gunste van den aartshertog, om op die wijze den troon voor de dynastie te behouden.” En ruim een maand later, op 12 februari, schreef het blad met verwijzing naar Weense en Berlijnse bronnen als volgt: „Onlangs werd gemeld, dat wellicht aartshertog Joseph als koning van Hongarije zon gekozen worden, indien hij uit de Habsburgsche dynastie trad.” ‘Hongarije. De koningskwesie’, 1.; ‘Hongarije, de koningskwesie’, 1.

⁵³ Gyáni, ‘Sajtótörténet’, 58–60.

⁵⁴ ‘Hongarije wil een Koning’, 5.

⁵⁵ ‘Boy Fights’, 3.

Bibliografie

Online databanken

Delpher, online: <https://www.delpher.nl/>

Gallica, online: <https://gallica.bnf.fr/>

Nieuws artikelen

‘Aartshertog Joseph bedankt voor de eer.’ *Algemeen Handelsblad* 6 februari 1920. 6.

‘American Woman May Become Queen.’ *The Gazette* (Montreal) August 26, 1924. 15.

‘Amerikában gr. Széchenyi László királyjelöltsége mellett agitálnak.’ [‘In Amerika, ageren ze voor de kandidatuur van graaf László Széchenyi’] *Ellenzék* 29 augustus 1924. 5.

‘A Bid for a Throne. I. King Charles and the Regent. New Details.’ *The Times* February 18, 1924. 7.

‘A Bid for a Throne. II. The Dash by Air. King Charles’s Last Attempt.’ *The Times* February 19, 1924. 11.

‘A Bid for a Throne III. King Charles’s Supporters. French Influence.’ *The Times* February 20, 1924. 11.

‘A Bid for a Throne. King Charles and Hungary. The Regent’s Case.’ *The Times* April 16, 1924. 15–16.

- ‘Boy Fights for a Throne’. *The Sunday Star* (Washington D.C.) August 17, 1930. 3.
- ‘Europe Worried Who Will Be New King of Hungary.’ *Chicago Tribune* October 21, 1928. 4.
- ‘Ex-keizer Karel te Boedapest?’ *Rotterdamsch Nieuwsblad* 2 juni 1920. 2.
- ‘Fantasztikus kombinációk Bethlen római utazása körül.’ [Fantastische combinaties rond Bethlen's reis naar Rome] *8 Órai Újság* 13 januari 1927. 1–2.
- ‘De Hongaarsche kroon.’ *Rotterdamsch Nieuwsblad* 10 februari 1920. 1.
- ‘De Hongaren en de Habsburgers.’ *Nieuwe Tilburgsche Courant* 3 augustus 1935. 5.
- ‘Hongarije. De Christelijk-politieke beweging.’ *De Maasbode* 24 september 1919. 5.
- ‘Hongarije, de koningskwestie.’ *De Maasbode* 12 februari 1921. 1.
- ‘Hongarije. De koningskwestie. De verschillende candidaten.’ *De Maasbode* 9 januari 1921. 1.
- ‘Hongarije. Het nieuwe kabinet. Hongaarsche problemen.’ *Algemeen Handelsblad* 25 november 1919. 5.
- ‘Hongarije. Politieke en andere miseries.’ *De Maasbode* 17 september 1919. 1.
- ‘Hongarije. Na Karl’s dood.’ *Algemeen Handelsblad* 4 april 1922. 6.
- ‘Hongarije wil een Koning.’ *Het Centrum* 23 oktober 1923. 2–3.
- ‘Hongarije zoekt een koning!’ *Het Volk (Dagblad voor de Arbeiderspartij)* 15 april 1920. 2.
- ‘Horthy Rejects Kingship.’ *The New York Times* December 21, 1937.
- ‘Horthy – Uncrowned King.’ *The Sunday Star* (Washington D.C.) August 8, 1937. 3.
- ‘Hungarian Throne Has Many Seekers.’ *The New York Times* April 5, 1922. 21.
- ‘Italiaansche koning zou ook koning van Hongarije worden.’ *Dagblad van Noordbrabant en Zeeland* 15 februari 1940. 7.
- ‘Koning Horthy I?’ *Limburger Koerier* 4 november 1933. 1.
- ‘Een koning van Hongarije?’ *De Volkskrant* 19 april 1927. 1.
- Lengyel, E. 1927. ‘Hungary Seeks a Wife for a Monarch – Marriage of Archduke Albrecht and Princess Giovanna of Italy is Proposed.’ *The New York Times* January 23, 1927. 4.
- ‘Magyar Royalists Active. Some Talk of Duke of Teck or Duke d’Abruzzi for Throne.’ *The New York Times* November 17, 1919. 17.
- ‘Het Monarchisme in Hongarije.’ *De Telegraaf* 12 november 1920. 2.

- ‘De monarchle kwestie in Hongarije.’ *Nieuwe Rotterdamsche Courant* 16 oktober 1920. 3.
- ‘Een nieuwe Hongaarsche troonpretendent?’ *Het Vaderland* 28 augustus 1924. 2.
- Nypels, G. 1920a. ‘Het verminkte Hongarije. Wie wordt er Koning? I.’ *Algemeen Handelsblad* 18 juni 1920. 5.
- Nypels, G. 1920b. ‘Het verminkte Hongarije. Wie wordt er Koning? II.’ *Algemeen Handelsblad* 19 juni 1920. 5.
- ‘Opleiding tot koning.’ *Het Centrum* 24 februari 1920. 2.
- ‘Otto’s Age Revives Magyar King Issue.’ *The New York Times* November 18, 1928. 3.
- Paizs, Ö. 1920. ‘Látogatás József főhercegnél.’ [Bezoek aan aartshertog Joseph.] *Az Est* 5 februari 1920. 1–2.
- Payr, H. 1919. ‘Ki lesz a magyar király?’ [Wie wordt de koning van Hongarije?] *Pesti Napló* 25 december 1919. 1–2.
- ‘Les Prétendants au Trone de Hongrie.’ *Le Monde Illustré*, 6 maart 1920. 139.
- ‘Prins Karel van Belgie, Koning van Hongarije.’ *Dagblad van Noordbrabant Breda* 20 oktober 1920. 1.
- ‘Proposes Albrecht for King of Hungary.’ *The New York Times* October 15, 1921. 12.
- ‘De reactie in Hongarije.’ *Algemeen Handelsblad* 4 februari 1920. 1.
- ‘Say Bulgar Prince Wants Magyar Throne.’ *The New York Times* December 22, 1919. 1.
- ‘The Throne of Hungary. An Elected King Wanted.’ *The Times* December 6, 1920. 12.
- ‘The Throne of Hungary. Archduke Otto as Pretender.’ *The Times* November 20, 1930. 15–16.
- ‘A Throne Seeker Gets Rid of His Commoner Wife.’ *Chicago Tribune* June 3, 1937. 24.
- ‘Trooncandidate.’ *Het Vaderland* 7 november 1919. 4.
- ‘Wanted An American King For the Hungarian Throne.’ *The Deseret News* February 21, 1920. 1–2.
- ‘Wordt de Hertog van Aosta koning van Hongarije?’ *De Banier* 7 januari 1930. 1.

Bibliografie

- Aalders, M. J. 2020. 'Kindertreinen naar Nederland (1919–1930).' Aalders, M. J. – Pusztai, G. – Réthelyi, O. (eds). *De Hongaarse kindertreinen. Een levende brug tussen Hongarije, Nederland en België na de Eerste Wereldoorlog*. Hilversum: Uitgeverij Verloren.
- Ablonczy, B. 2005. *Teleki Pál*. Budapest: Osiris.
- Ádám, M. – Ormos, M. (eds). 2004. *Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről 1919–1920. [Franse diplomatieke documenten over de geschiedenis van het Karpatenbekken 1919–1920.]* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Ádám, M. – Ormos, M. (eds). 2006. *Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről 1920–1921. [Franse diplomatieke documenten over de geschiedenis van het Karpatenbekken 1920–1921.]* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Apponyi, A. 1933. *A Magyar Királyság Apponyi Albert gróf beszédeiben. [Het Koninkrijk Hongarije in de toespraken van graaf Albert Apponyi.]* Budapest: Magyar Férfiak Szent Korona Szövetsége.
- Bandholtz, H. H. 1933. *An Undiplomatic Diary by the American Member of the Inter-Allied Military Mission to Hungary, 1919–1920*. New York: Columbia University Press.
- Bodó, B. 2019. *The White Terror. Antisemitic and Political Violence in Hungary, 1919–1921*. London – New York: Routledge.
- Bozzay, R. 2021. 'Das Andenken an die Kinderrettungsaktion in Debrecen.' Barta, R. – Kerepeszki, R. – Kania, K. (eds). *Trianon 1920–2020. Some Aspects of the Hungarian Peace Treaty of 1920*. Debrecen: University of Debrecen, Department of History.
- Ciano, G. 2001. *The Ciano Diaries 1939–1943. The complete, unabridged diaries of Count Galeazzo Ciano, Italian minister for foreign affairs, 1936–1943*. Gibson, H. (ed). Simon Publications.
- Gerwarth, R. 2012. 'Fighting the Red Beast: Counter-Revolutionary Violence in the Defeated States of Central Europe.' Gerwarth, R. – Horne, J. (eds). *War in Peace. Paramilitary Violence in Europe after the Great War*. Oxford: Oxford University Press.
- Gratz, G. 2001. *Magyarország a két háború között. [Hongarije tussen de twee oorlogen.]* Budapest: Osiris.
- Gyáni, G. 2019. 'Sajtótörténet a társadalomtörténész szemszögéből.' [Persgeschiedenis vanuit het perspectief van de sociaal-historicus.] Sipos, B. (ed.). *Bevezetés a médiatörténet-írásba*. Szombathely: Savaria University Press.

- Hidvégi, M. 1996. ‘A Löw-per.’ [Löw-rechtszaak.] *Múlt és Jövő* 7.3: 85–96.
- Kerepeszki, R. 2020. ‘„Túl sok jelölt egy összeomlott trónra...” A két világháború közötti magyar királykérdés megoldásának alternatívái.’ [„Te veel kandidaten voor een ingestorte troon...” De alternatieven voor het oplossen van de Hongaarse koningskwesie tussen de twee wereldoorlogen.] Barta, R. & Csiszár, I. (eds). *Történeti emlékezet és rendszerváltások. Hatalmi és politizálási alternatívák a 20. századi Magyarországon. Város és vidék*. Debrecen: Debreceni Egyetem Történelmi Intézete.
- Pusztai, G. 2021. ‘„Wo Menschen leiden, müssen Menschen helfen”: Trianon und die Kinderzüge in der niederländischen Presse.’ Barta, R. – Kerepeszki, R. – Kania, K. (eds). *Trianon 1920–2020. Some Aspects of the Hungarian Peace Treaty of 1920*. Debrecen: University of Debrecen, Department of History.
- Püski, L. 2015. ‘A világháborús emlékezés reprezentatív személyisége a Horthy-korszakban: Habsburg József főherceg.’ [Een representatieve figuur van de herdenking van de Wereldoorlog in de tijd van Horthy: aartshertog József Habsburg.] Püski, L. & Kerepeszki, R. (eds). *A „Nagy Háború” és emlékezete*. Debrecen: Debreceni Egyetem Történelmi Intézete.
- Réthelyi, O. 2021. ‘The Trianon Peace Treaty and the Children’s Trains. Reflections on Revisionism in Dutch and Belgian cultural production.’ Barta, R. – Kerepeszki, R. – Kania, K. (eds). *Trianon 1920–2020. Some Aspects of the Hungarian Peace Treaty of 1920*. Debrecen: University of Debrecen, Department of History.
- Romsics, I. 2005. *Bethlen István*. Budapest: Osiris.
- Szabolcsi, L. 1993. *Két emberöltő. Az Egyenlőség évtizedei (1881–1931)*. [Twee levens. Het decennium van de Egyenlőség (1881–1931)] Budapest: MTA Judaisztikai Kutatócsoport.
- Takács, P. 2019. ‘On Stateform of Hungary between 1920 and 1944. Applicability of the Term “Monarchy without a King”.’ *Journal of European History of Law* 10.2: 139–148.
- Turbucz, D. 2015. *A Horthy-kultusz, 1919–1944*. [De cultus van Horthy, 1919–1944.] Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet.
- Zeidler, M. 2001. *A revíziós gondolat*. [Het idee van revisie.] Budapest: Osiris.